

ALKOTÁS, GYÖKEREK, HIDAK

— *néhány észrevétel a jugoszláviai szlovákok
legújabb irodalmi alkotásairól*

M I C H A L H A R P Á Ň

A jugoszláviai szlovákok egyévi kiadói termését nem könnyű úgy méltatni, hogy a felmérésnek ne legyen referátum-, pusztá tényközlő- vagy csak regisztráló jellege. Nem a publikált művek nagy száma, hanem az egyre megfontoltabb kiadói vállalkozás többfélesége miatt. Tájékoztatásul el kell mondani, hogy az újvidéki Obzor kiadónak van néhány állandó sorozata. Az ALKOTÁS című, mely a szlovák írók újabb könyveit jelenteti meg, a GYÖKEREK a jugoszláviai szlovák irodalom klasszikus alkotásainak begyűjtője, a HIDAK a jugoszláviai nemzeti és nemzetiségi irodalom ápolója és a MÉHECSKE és MÁJUS gyermekirodalmi, valamint a marxista irodalom sorozata egészíti ki ezt a sort. Évente átlagosan 15—20 könyv kerül az olvasó elé. Jegyzetünk csupán három új könyvet, egy antológiát, egy tudományos tanácskozás közlönyét és egy fordításban megjelent művet érint majd. Tudatában vagyunk annak, hogy elemzésünknek ki kellene térnie a gyermekirodalomra is, de az egészen más metodológiai hozzáállást és interpretációt kívánna, amelyre nem érezzük magunkat eléggé kompetensnek. Az itteni szlovák gyermekirodalom folyamata és törekvései sajátos problematikát képeznek, amelyre külön figyelmet kellene fordítani.

Az elemzés tárgyául választott könyveket vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy azok szemléltetik a jugoszláviai szlovák irodalom törekvéseit és eredményeit.

I.

A legfontosabb helyet mindenképpen az eredeti irodalmi alkotás ápolása foglalja el. A tavalyi kiadói terv három könyv megjelenését irányozta elő: Viera Benková-Popitová *A biztonság bárkája* (Koráb istoty) és Pavel Mučaji *Ithakám* (Moja Ithaka) verses kötetének, valamint Pavel Grňa *Szünet a mezőn* (Prázdňiny v poli) novellaregényének kiadását. Mindhárom alkotó neve a szlovák irodalomban jóhangzású: sajnos le kell szögeznünk, hogy csak *A biztonság bárkája* gazdagította újítással a szlovák irodalmat, míg a másik két mű mind a szerzők, mind pedig a szlovák irodalom szempontjából átlagos művészi értékű.

1. Viera Benková-Popitová (1939-ben született) addig négy verses-, egy lírai prózakötetet jelentetett meg, ebből kettőt lefordítottak szerbhorvát nyelvre is. *A biztonság bárkája* olyan poétikai egész, amely hosszabb, átgondolt fejlődési utat feltételez. Úgy is mondhatnánk, hogy a költői beteljesülés felé tart. Könyve már az első pillantásra gondos kompozícióra vall: négy ciklusból, minden ciklus pedig 12 versből áll. A kézenfekvő ciklikussági elv zárt gondolati és tartalmi struktúrát sugall. Éppen e ciklikussággal ábrázolja az idő kérlelhetetlen múlását és ezen belül az ember bizonytalanságát. Merész általánosítással ezt Benková-Popitová költeményei gondolati szubsztrátumának nevezhetnénk, amely vezérgondolatként átítatja, s jelentésbeli egészévé avatja könyvét. Egyébként minden ciklus sajátos költői struktúra, ezért ajánlatos mindegyikről külön is szólni.

Verőfényes lovasok (Slniční jazdci). A ciklus címe a központi metaforikus kútfő, ahova visszavezethetők a versek, amelyek ugyanakkor meghatározzák magát az eredetet is. Költőnk a lírai egyszerűsítés eszközével él, ám az empirikus anyag maximális sűrítése mögött tágas élettér húzódik meg. Nemcsak e ciklus verseire jellemző a költői vallomás deszubjektívizálására való törekvés, úgy hogy a vers gyakran deskriptív. Ennek ellenére a költemény nem egyszerű ábrázolás: ez a jelenségnek képekben és metaforákban történő megjelentetése, amellyel kapcsolatba kerülnek meghatározott, az első pillanatra alig észrevehető viszonyulások. Viera Benková-Popitová legújabb versképei és metaforái nem mindennaposak, éppen ellenkezőleg szokatlanok, olykor annyira, hogy megakadályozzák a közvetlen kapcsolatot az olvasóval. Például az „episztola bebalzsamozása” különös cselekedet, természetesen, ha a használa-

tos kifejezőmódok szempontjából mérjük. A különböző jelentés-körű fogalmak kapcsolatba állításával Viera Benková-Popitová bizonyos hatások elérésére törekszik: olykor képgazdagságra, máskor a szavak zenéjére, néha pedig a gondolat megsejtetésére. Nem állíthatjuk azonban azt, hogy minden versében a kép valamilyen fogalomra épült, vagy hogy a fogalom a képben kel életre. Néha a kép túlsúlyba kerül, s beleágyazódik a felfokozott expresszív vallomásba (A nappal lángra lobbantja az éjt, A fény felfalja a sötétséget).

Ősi naptár (Starootcovský kalendár). Már az első ciklusban kimutatható a költőnő azon törekvése, hogy tartós kapcsolatot építsen ki poézise és a szülőföld között. E második ciklus már címében is jelzi az élet gyökerének a valósabb térbeni kutatását, ezért adott környezetbe helyezi zaklatott lényének világát. Gyakorta keresi e térben a létezés leghomályosabb megnyilvánulásait is, amelyek a költőnek segítségére lennének önmaga meghatározásában. Viera Benková-Popitová korábbi verseinek egzisztenciális viszonyulásai eléggé egyértelműek és egyszerűek voltak: önmagam és emocionális érdeklődésemnek a szubjektuma; a külvilág csak annyiban érdekel, amennyire érint. Az emocionális látótér kibontakozott, ugyanakkor azonban meghatározni már nehezebb. Ezért csak ábrázolással és leírással konkretizálhatjuk, nevezhetjük meg a dolgokat és jelenségeket, amelyekről úgy véltük, hogy körülvesznek bennünket, holott a valóságban megbújtak a tudat és a tudatalatti határán. Nem attrakciót láttunk a múlthoz, az ősi dolgokhoz való visszatérésben és azon főnevek megnevezésében, amelyeknek e nép folklórhagyományában erős poétikai rezonanciájuk van, hanem a múltó időben a biztos támpont keresésének.

A figyelmeztetés könyve (Kniha výstrahy). E ciklus majdnem mindegyik versének olyan szintaktikai struktúrája van, amely funkcionális viszonyban áll a figyelmeztetéssel:

A nyár avatásán
ne járj egyedül
mert lelked megfojtja
a holdvilág-fonál

Teljesen indokolt, hogy a mondat első részében leggyakoribb a felszólító mód, a második rész ugyanakkor rendszerint magyarázatot ad a felszólítás miéttjére. Benková-Popitová e versei kifejezőmódjának szerkezete népi struktúrákra emlékeztet. Természetesen a

képzelőerő esetünkben modernabb, mi több, azt mondhatjuk, hogy éppen erre helyezi a fő hangsúlyt. Egyes kifejezéseket, metaforikus összetételeket olyan nagy mértékben explikál, hogy effektusokra számít a vershangzásban, s könnyen meg is győződhetünk teljeségükről. Hogy ez nincs mindig így, azt az a tény is tanúsítja, hogy a költőnő igyekszik behatolni a maradandóság általános folyamataiba éppen tapasztalatának szenzuális ismereteire támaszkodva. Ezért Viera Benková-Popitová különös és nehezen lefordítható, talán kissé önkényes metaforáit poézise tapasztalati alapjának egészével kell összevetnünk, kezdve a szerelmi rajongástól, a Májusi bódulattól (Májovy ošial) a Rítus (Obrady) című könyvéig, amelyben a költőnő már ki szeretné egészíteni reflexióit.

A biztonság bárkája. A poétikai és élettapasztalat értelmezésének a törekvése kétségtől elválasztva a lezáró ciklusban a legnyilvánvalóbb. Poézissel és a költemény révén meglegelni a *biztonság bárkáját* nem könnyű vállalkozás — s már a cím is utal a költői és az életismeret szintézisére. El kell mondanunk azt is, hogy e ciklusnak — eltérően az előző háromtól — nincs olyan sajátos formája és kifejezésmódja, amely azonnal jelezné a költő szándékát. A legutolsó ciklus tizenkét versében megismétlődnek az előző költeményekből ismert eljárások és jelzések. E versek rövidebbek, gnomikusabbak, tömörebbek. S ez a lényeges, mert a metaforák kevésbé expresszívok, gyakran ugyanazon jelenség ekvivalens polarizációjára épülnek. Ez különösen a XI. versben (A víz is poshad . . .) jut kifejezésre, amely hosszúságával is eltér a többitől: nyolcvanöt verssorból áll, míg a többi 5—14-ből. E vers mindenképpen teljesebb interpretálást érdemelne, de ezúttal csak néhány észrevételre térünk ki. A vers kifejezésre juttatja a dolgok és jelenségek állandó változását, illetve változékonyságát. Ilyen összefüggésben érdekes az alkotásról szóló részlet:

Az az elképzelt pillanat
már kigondolt
Már régi igazság
egyszer kimondott
többé meg nem ismételtető
Valójában ez a költemény
Emberi gondolat
az idők kövületében

beépülve az elmúlásba
egyszer majd kicsírázik
emlékezet továbbhordja
s ismét elporlasztja

Valószínűleg úgy kell értelmeznünk e verset, mint általános emberi alkotást, mint eltárgyasult emberi cselekedetet, amelyet a forma kiveszése sem sorvaszthat el, mert az ember élete és halála nemesítette meg. Az a hitvallás, hogy a költői alkotás egyben életmű is, a biztonság bárkájával egyenlő, amiért érdemes volt élni és meghalni.

2. Pavel Mučaji (1929) a harmadik verskötetével jelentkezett. Noha az itteni szlovák irodalomban nehéz a költői folyamatokat és irányzatokat elhatárolni és pontosan megkülönböztetni, Mučajiról ennek ellenére is fenntartás nélkül elmondhatjuk, hogy kizárólag romantikus ihletettséggű, s hogy költészetének fő forrása a szentimentalitás. Labáth, Bahuš, Babinka költészetéhez viszonyítva az ő poézise nem gazdagította újítással a szlovák irodalmat. Igaz, ritkán is jelentkezett, évtizedenként csak egyszer-egyszer (*Harcoló szív*, 1952; *Napsütötte eresz*, 1966; *Ithakám*, 1975). A gyermekirodalomban adott többet. Költészetének, különösen a második és a harmadik könyv néhány versének értékeit nem lehet elvitatni, de kötetét teljességében mégsem vizsgáljuk, mert az egész mű minősítése nehezen lehetne kedvező. A modern költészet olvasóját nagyon kifárasztja a verssorok trocheusi egyhangúsága és a kifejezőeszközök klasszikus leltára, amelyet e század elején a szimbolizmus második hulláma hozott össze. Pavel Mučaji az *Ithakám* című könyvében is hű marad jellemző tematikai célkitűzéseire, e rónaság sorsának ecseteléséhez, noha láthatóan új hozzáállásra törekszik, különösen a *Petrőci élők és halottak* című ciklusban. Ha tekintetbe vesszük, hogy e ciklus majdnem mindegyik verse valóságos személyekről, petrőci, életüket vagy gyermekeiket a szabadságért áldozó, lányokról, és asszonyokról szól, akkor felismerhetjük a fabula dimenzióit. E versek vallo-mása és kifejezései továbbra is hangsúlyozottan líraiak maradnak, ami — tekintettel a témára — magába foglalja a bánatos hangulatot is. A háború döntően befolyásolta költői tapasztalatát, s ezért nem csoda, hogy valóságunk bizonyos percei arra ösztönzik, hogy aggódva medítájon az ember romboló ösztönéről. Ilyen egyébként a kötet egyik legjobb verse, az *Alom* című is:

A Föld holtan kering
 Nap körüli útján
 valahol a csillagokban
 Gorkij szomorú és bánkódik:
 Ember, milyen keserűen is hangzik ez.

Találhatunk még jó verset, verssort és találó költői képet is a kötetben, tudatában vagyunk annak is, hogy Pavel Mučaji nélkül a jugoszláviai szlovákok költészete nem lenne teljes: de ő annak a poézisnek a folytatója, amelyet romantikusnak nevezhetünk.

3. A szlovák próza legújabb teljesítménye Pavel Grňa *Szünet a mezőn* című rövidebb regénye. A szerző eddig *Érlelés* címen elbeszéléskötetet és a gyermekeknek szánt két mesegyűjteményt jelentetett meg, most pedig hosszabb epikai formával kísérletezett. Mielőtt még bármit is szólnánk a regényről, el kell mondanunk, hogy Grňa, a szlovák irodalomban a realista tradíciókat ápolja, s az egyik korábbi írásunkban a rusztikus elbeszélők közé soroltuk. Hangsúlyoztuk, hogy Grňa akkor ír, ha kiépített tárgyi témája van, szigorúan aláveti magát a próza cselekményének. Fenntartás nélkül követve a narratív eljárást, Grňa néhány elbeszéléssel bizonyos újítást vitt a szlovák próza e típusába. Arra törekedett, hogy története nyerjen az időszerűség minőségével, ám a kiválasztott vagy kigondolt meseideát gyakran olyan mértékben szétfeszítette, hogy nem sikerült minden árnyalatát motíválni. Elképzelése nem valósulhatott meg az elbeszélés korlátozott terjedelme miatt sem. Írt néhány olyan elbeszélést, amelynek fabuláris szerkezete alkalmasabb lett volna a hosszabb narratív formára, a most kiadott regényéről mégis azt állapíthatjuk meg, hogy sem az elképzelés, sem a fabula nem tudta kitölteni a hosszabb prózai formát. A regény szegény falusi családból származó középiskolása nyári szünideje alatt egy szövetkezeti birtokon idénymunkásként dolgozik, míg osztálytársai a tengeren nyaralnak. A regény kifejtésében azonban háttérbe szorul a szociális vagy szociográfiai megvilágítás, holott a mese éppen erre alapul. A főhős emocionális élete az elsődleges, pontosabban fogalmazva, érzelmi vívódása a tanító lánya és a mezőn vele dolgozó parasztlány között. A bonyodalom meglehetősen bizarr, nem terjengős, egyes eljárás és normatív fordulat azonban nem eléggé motívált, ami elengedhetetlen lenne az életet ábrázolni szándékozó elbeszélői elképzelésben. A szerelmi bánatnak, vívódásnak, a szülők beleavatkozása-

sának a témája sajnos mindegyik nagyobb lélegzetű itteni szlovák prózában központi helyet követelt magának, ez a regény annyiban elfogadhatóbb, hogy nem törekszik a tragikus végkifejződésre. Bemutatja a főhős érzelmi beérését abban a környezetben, amelyről olyan sokat álmodozott. Ugyanakkor Grňa a realizisztikus részletek mestere: néhány elbeszélői beállítása valódi zsánerkép; egyszer majd regénye — a helyzet és a légkör hűséges ábrázolásának köszönhetően — etnográfiai dokumentummá válhat. Például a cséplésről szóló elbeszélés narratív részei. Végezetül, a *Szünet a mezőn* című regény közkedvelt olvasmány lehet, jóllehet, lényegében nem vitte előbbre a jugoszláviai szlovák próza ügyét. A regénynek tehát a prózában ott a helye, ahol Pavel Mučaji verseskötetének a költészetben.

II.

1. A jugoszláviai szlovák irodalom legutóbbi évtizedének legnagyobb vállalkozásai közé tartozik Vítazoslav Hronec antológiája, amely a *Vajdasági szlovák költészet a XVIII.-tól a XX. századig* címmel jelent meg. Azonnal le kell szögezni, hogy a szlovák költészet első antológiája szigorú mércék alapján állt össze.

Hronec az antológia összeállításakor a vajdasági szlovák költészetnek a XVIII. századtól máig tartó kontinuitását feltételezte. Az antológia egyik feladatául épp e feltevés alátámasztását tűzte célul. A verselés folytonossága időbelileg mérve egyáltalán nem vitatható (eloszlatták a szlovák irodalom hovatarozása és a jugoszláviai szlovák literatúra genezise körüli dilemmákat is) ám e költészet mint egész kontinuitásáról ezek után is nehezen beszélhetünk, legalábbis nem századunk negyvenes éveiiig. Ezt az antológia szerkesztője nagyon jól tudja, bizonyára valamennyiünkénél jobban, hiszen alaposan áttanulmányozta költészetünk XIX. századi hagyatékát. Az előszóban több helyütt meg is említi, hogy a múlt században Vajdaságban élő és író szlovák költők többnyire epigonok az élen járó szlovák költökhöz viszonyítva. Egy helyütt konkrétan azt írja, hogy a vajdasági szlovákok költészete a háború utáni időszakban jutott teljes mértékben kifejezésre, s csak attól kezdve tudta alkalmazni a mércéket az antológiába kerülő versek megválogatásában. Ezek után felvethetjük a kérdést: miért nem korlátozódott az antológia anyaga csak erre az időszakra? Hronecnek erre több

válasza van. Ha a modern költő, mondja Hronec, „elgondolkozik az irodalma egykori centruma és epicentruma közötti viszonyról, akkor rákényszerül arra is, hogy felmérje saját helyét is a mai irodalomban”. Ma már az itteni szlovák költő helyzete természetesen döntően megváltozott, már magával a jugoszláviai viszonyokba való beilleszkedés pusztá folyamatával is. Hronec azonban az előszavában nem annyira a vajdasági szlovák költészetnek a szlovákiai anyairodalomtól való eltávolodását, illetve a jugoszláviai irodalomhoz való közeledését követi és vizsgálja, hanem azt a folyamatot kívánja restaurálni, amellyel e költészet önállóságra tett szert. Ilyen szempontból nagyon érdekes észrevétele a költői szimbólum megváltozásáról: a múlt század költői, az e tájra települők, népi jelképként idealizálták a Tátrát, a mai költők tudatából pedig már teljesen kiveszett, és helyét az új költői szimbólum, a szántóföld és a barázda foglalta el. No, ez még nem ad feleletet arra a kérdésre, hogy milyen hatása van annak a hat múlt századi költőnek a mai költészetre, akiknek küldetése inkább nevezhető közművelődésinek, mint költészetinek. Az előszóban, befejezve a róluk szóló fejezetet, Hronec megállapítja, hogy költészetük az akkori szlovák poézishez viszonyítva periferikus volt, és ezért munkáik helyett a hangsúlyt inkább magukra a költőkre kell helyezni, akik azzal tettek maradandót, hogy az írott szó hagyományát továbbadták az ifjabb nemzedéknek. Erdemük tehát nemzeti szempontból elsőrendű fontosságú. Fejlettebb irodalmakban az esetek többségében ez nem szükségszerűen irodalmi minőség, de a vajdasági szlovák költészet adott esetében ezzel is számolnunk kell.

Külön kérdést képeznek Hronecnek, az antológia válogatójának, a mércéi: nem könnyű ezeket a priori elvetni, sem fenntartás nélkül elfogadni, s elég nehéz röviden definiálni is. Hronec antológiája lényegében a jugoszláviai szlovák költészet elsődleges irányvonalával, a romantikus irányzattal polemizál. „A XX. század költőinek alkotásait felölelő részt egy olyan imaginárius poétika pozíciója felől közelítettük meg, amilyen nálunk még nem létezik, de amely megszületéséhez az antológiának hozzá kellene járulnia. Arról a költészetről beszélünk, amelyet feltételesen klasszikus poézisnek nevezhetnénk”, írja Hronec. (Meg kell jegyeznünk, hogy Hronec szlovák nyelven e kulcsterminusokat melléknévi igenévi alakban adja meg. Poetika *klasicijúca* s ennek ellentéte a poetika *romantizujúca*, amit ugyanolyan nehéz megfelelően lefordítani, mint szilárd irodalomelméleti terminusként elfogadni. — Megjegyzés: M. H.) Hro-

nec a klasszicisztikus típusú költészetet definiálva azért a poézisért száll síkra, amely „racionálisabban küzdené le az objektív világot, . . . nem az ember irracionális lelki világából merítene, hanem mindenből, ami kívül esik a szubjektív világon.” A minden kategóriájának Hronec metafizikus méreteket kölcsönöz, mert az az „a nem létező vázlata, ami kialakulhat”. Hronec így értelmezett költészetét csak a háború utáni költőknél kereshette, és az antológiának az a része, amelyben ezek a törekvések nyilvánulnak meg, igazi felfedezés.

Még sok mindent elmondhatnánk e könyvről, ám zárjuk le fejtegetéseinket az alábbival: a *vajdasági szlovákok költészetének* antológiai válogatása sokoldalú és tudatos munka volt. Ez alatt kutatói, bibliográfiai, irodalomtörténeti s, ami a leglényegesebb, irodalomkritikai, újraértékelési jellegű munkát értünk.

2. Elmondtuk, hogy Hronec antológiája részben a jugoszláviai szlovákok irodalmi és művelődési múltját is kutatja. Az antológia így a vajdasági szlovákok mind számosabb, az e problematikával foglalkozó vállalkozások sorozatába illeszkedik be. A legutóbbi ilyen jellegű könyv a vajdasági szlovákok folyamatos irodalmi életének ötvenedik évfordulójára megjelent *Virradat* (Svit) c. folyóirat Évkönyve, amely valójában az 1973. november 24-én Petrőcön, a jubileum alkalmából megtartott tudományos értekezlet beszámolójának a gyűjteménye. Az értekezleten tudományos dolgozók — történészek, nyelvészek, irodalomárok — vettek részt a vajdasági és a csehszlovákiai szlovákok soraiból. A Vajdasági Szlovákok Egyesülete által szervezett tudományos értekezlet bizottságának elnöke és a gyűjtemény fő- és felelős szerkesztője dr. Ján Kmeť volt.

A *Virradat* nem volt hosszú életű (mindössze öt száma jelent meg), és hiányzott összehangolt koncepciója is, de ennek ellenére jelentős a vajdasági szlovákok kultúrtörténetében, mert olyan időszakban jelezte az önálló kulturális hatásra való törekvést, amikor legkevésbé volt lehetőség a nemzeti kisebbségek hasonló vállalkozásai számára. Maga a lap nem nyújthatott elegendő anyagot egy tudományos értekezlet számára; de a kutatók érdeklődésének a homlokterében volt, tüzetesen megvilágították irodalmi, történelmi és nyelvi szempontból is, a beszámolók pedig ezenkívül rávilágítottak a két háború közötti szlovák kultúrtörténet több fejezetére.

III.

1. Dr. Bori Imre az Obzor kiadóház számára válogatást készített a jugoszláviai magyar elbeszélők munkáiból. A *Hazafelé* (Gobby Fehér Gyula elbeszélésének nyomán) a szó igazi értelmében a két irodalmat összekötő *hidat* jelenti.

A szlovák nyelven napvilágot látott magyar elbeszéléskötet többszörösen jelentős: magas irodalmi szintjével hasznos olvasmánya lehet a szlovák olvasónak, ugyanakkor többféleképpen is szolgálja az itteni szlovák elbeszélők és kritikusok javát is. Az elbeszélőkre saját tematikai körük, valamint a prózai vallomás kifejező eszközeinek gazdagításában és kibővítésében hatnak ösztönzőleg. Érdeklődésre tarthat számot a falusi problematika hagyományos realiztikus módon való megközelítésének feladása, ami a könyvben képviselt magyar elbeszélőknél egész sor sajátosságot eredményez. A válogatásban szereplő 11 író a téma bizonyos kamarajellegű feldolgozása jellemzi, ami lehetővé teszi számukra a motívumok alaposabb feldolgozását és a mese kompozíciójának fokozottabb áttekintését. Az ilyen prózai mód feltételt teremt a lélektani mélyítésre, ami különösen Major Nándor és Varga Zoltán elbeszélésében mutatható ki. A könyv a szlovák elbeszélőknek útmutatást nyújthat, miként hidalhatják át a szlovák próza klasszikus antinómiáját: a rusztikusságot és a lírai meditálást. A magyar elbeszélők végeredményben elkerülték ezt a polaritást. Témaválasztásban a magyar elbeszélőkhöz legközelebb Ján Labáth áll, bár rövid elbeszélései lírai meditáción alapulnak. A rövidebb magyar elbeszéléseket ettől eltérően a narráció és a hősöket irányító motívumok kauzalitása jellemzi. E sajátosság az egyik-másik elbeszélőnél lényegesebb, ami még nem jelenti azt, hogy a szlovák elbeszélő nem ügyel a motívumok pszichologizálására, s hogy a magyar elbeszélés mindenáron kikerüli a líraiság eluralkodását.

Természetesen a fenti elbeszéléseken kívül — a válogatás alapján — a magyar és a szlovák elbeszélők hasonlóságára is felfigyelhetünk. Össze lehet hasonlítani Major és Labáth, Gobby Fehér és Tušiak, Brasnyó és Hronec, Végel és Demák elbeszélését, s a párhuzamba állítás nem is lenne mesterkélt, mert az elbeszélések ugyanabból a tőből fakadnak, hasonló elbeszélői hagyományt követnek, mint ahogy azt meg is állapíthatjuk dr. Bori Imre utószavából is. Bori többek között azt fejtegeti, hogy a jugoszláviai magyar próza történetében nagy szerepet játszottak a regionális írók etnográfiai

hűségű munkái. Ilyen írókról tud a szlovák próza is, a couleur locale a domináns jegye, kezdve Ján Čajaktól egészen az ötvenes évekig, olyannyira, hogy kiszorította az avantgarde áramlatokat: a szlovák próza például nem ismeri Szirmai Károly, Majtényi Mihály és Herceg János elbeszéléseinek expresszionista irányzatát. A háború utáni időszakban (a válogatás valójában ezt az időszakot öleli fel) a magyar próza a szlováknál differenciáltabbnak tűnik. A szlovák próza számára elgondolkoztató lehet Németh István elbeszélői fejlődése, aki Bori szerint a „falusi élet ábrázolójaként kezdte”, majd később falusi hőst az újabb környezetbe, a külvárosba helyezte. A falusi idillt felváltja a szürke hétköznap, mint ahogy ezt *Egy ember ül az udvaron* című elbeszélésében látjuk.

A *Hazafelé* című könyv a magyar elbeszélők három nemzedékét öleli fel: Szirmai, Majtényi és Herceg a legidősebb, Németh, Major és Varga az ötvenes években jelentkezett nemzedék képviselői, Gion, Gobby Fehér, Brasnyó, Holti Mária és Végel pedig a legfiatalabbakat képviselik. Dr. Bori Imre, a válogatás készítője, igyekezett, hogy a generáció differenciálódáson kívül rámutasson a magyar elbeszélés sokrétűségére is, oly módon, hogy minden elbeszélés elsősorban esztétikai tényként hasson. Így Majtényi *Remények batárján*, Herceg János *A köszörűs látomása*, Major Nándor a *Felejtés*, Gobby Fehér Gyula *Csoda* és a többi elbeszélés a szlovák olvasónak jól prezentálja a jugoszláviai magyar próza eredményeit és törekvéseit. Ebben nagy érdeme van Marta Lesná pozsonyi fordítónak is, gördülékeny és funkcionális fordításáról külön kellene írni.

FISCHER Jenő fordítása

VIERA BENKOVÁ-POPITOVA

FIGYELMEZTETÉSEK KÖNYVE

1.

A figyelmeztetések könyvét
titok eméssze
míg szurok szerda
törpéket rejt

Zöld csütörtökön
szürcsölj vizet
hogy testedbe
visszatérjen az erő

A nyár avatásán
ne járj egyedül
mert lelked megfojtja
a holdvilág-fonál

Ha átléped a tüzet
a vizet bocsásd ki
hogy hirtelen
ki ne fuss véredből

2.

A tüzes paripáknak
tedd föl kantárját
hogy a kóc és az alom
el ne kábítson az éjszaka

A díszes kantárt
feszesen kösd meg
hogy a föld
takon ne tűrjön

Az átvirrasztott és fülelt
éjszakák helyett

3.

Lépj a nyaktilóhoz
és nézd a földet
ám a föld nevét se
vedd hiába szádra

Feledd a hóhért
Az acélkerítés mellett
mint véres menyegzőn
csak magadat látod

Majd ha uralkodsz
és az asztalfőn trónolsz
nyeld le nyáladat

És szippants
a föld sójából

4.

Száraz ágak köré
feszíts fonalat
s kenderből font vászonba
szőj egy költeményt

Ha számodra az élet
csak légüres tér
fejtsd ki a költeményt
mintha fonál lenne

A pázsit napos
oldalán
feszítsd ki azt az életet
és azt a költeményt

Reggelig fehérbe
öltöznek

5.

Kancát este
ne legeltess
mert hangoddal
nyerít

Amikor az arany gyapjú
béget az áldozat után
rozsdás késsel
szabj újat magadnak

A néma dombnál
vezess a kancához más lovakat
hogy a fűvel
megőszüljenek

MIROSLAV DEMÁK

JÚLIUS

Magány gyötör Ki becsül többre
Az kit te kívánsz vagy az
Ki nem kíván téged

Július a biblia szent oldala az apa
Halálából fakadó egyenletesség csúcsa Mely
Lápkönnyben megfürösztve Pillanatok alatt a
Földkerekség uralkodója lett A magtárban tárolod
Amit elvetett az apa Kire a régen átélt Ifjúság
Vár Henrik fia Falstaff
Gyermeke az élet Dicsérete

És mégsem vagy határkő Egyszer s
Mindenkorra a Cél csak akarat Szükségtelen
A Szerencse hogy élj míg hazugság ér

PAVEL MUČAJI

AZ ELVESZTETT KINCS

Rövidnadrágos fiúcska voltam,
kicsiny, mint júniusban a napraforgó.
Sok-sok határt és völgyet átfutottam,
hová búzatáblák csábítottak.

Szkizofréniás rohamban fetrengnek pókapó hálójában Ennek
[ellenére az
Ágak kapaszkodnak az ég felé Az ózon felkoncolja a
[bizalmatlanságot
Az előérzet Világítótornya lesepri a hőt a lelki sehovatartozásban
Keserű sókristályokban A madár titka hangod mellett
Énekel az első
Csillagnak

*A verseket válogatta: Michail Harpán
Szlovák eredetiből fordította: Roncsák Alexandár*